

**הזדהות וערות: יסודות במעורבות ההורים
בעבודת בית-הספר**

**יצחק פרידמן
יעל פישר**

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות
רח' קולומביה 9, קרית מנחם, ירושלים
טל': 6494444-02 [e-mail:szold@szold.org.il](mailto:szold@szold.org.il)

הזדהות וערות: יסודות במעורבות ההורים בעבודת בית-הספר

תמצית

מעורבות הורים בעבודת בית-הספר היא סוגייה, שחשיבותה הולכת וגדלה בעשורים האחרונים בעולם ובישראל וניסיונות רבים נעשו על-ידי חוקרים ואנשי מעשה להבין אותה ואת מקורותיה. המאמר הנוכחי מצגי שני יסודות מרכזיים העשויים לסייע בהבנת הסוגייה הזאת: הזדהות ההורים עם בית-הספר וערותם למתרחש בו. מטרותיו של המאמר הן להגדיר באופן אופרציונלי את שני המושגים הזדהות וערות ולבחון את המבנה האמפירי שלהם, להציג מודל המתאר קשרים אפשריים בין רמות שונות של הזדהות וערות, וכמו כן למצוא קשרים בין משתני הרקע של ההורים לבין רמות ההזדהות והערות, שהם מדווחים עליהן. המחקר, שעליו מדווח במאמר זה, כלל 202 הורים, שמילאו שאלונים אנונימיים ובהם סולמות להערכת רמות ההזדהות והערות, וכן נתונים על משתני הרקע שלהם. על-פי ממצאי המחקר נקבעו רכיבי ההזדהות והערות וכמו כן שכיחות השילובים האפשריים בין הרמות השונות של הזדהות וערות ההורים. שילובים אלה יצרו בסיס לטיפולוגיה של התנהגות הורים בסוגיית המעורבות בעבודת בית-הספר. נמצאו קשרים בין מספר משתני רקע של ההורים לבין רמת ההזדהות שלהם, ולא נמצאו קשרים בין משתני הרקע שלהם לבין רמת הערות. ממצאי המאמר עשויים לשמש בסיס חשוב להמשך המחקר בשאלת מעורבות ההורים בעבודת בית-הספר.

IDENTIFICATION AND ALERTNESS: BASIC ELEMENTS OF PARENTAL INVOLVEMENT IN SCHOOLS

Abstract

Parental involvement in schools has become an increasingly important issue in recent decades, in Israel and around the world, with efforts by many researchers and practitioners to understand it and its origins. The present article proposes two pivotal factors that may assist in understanding the phenomenon: parents' identification with the school and parents' alertness to what happens in the school. The article seeks to define in operational terms the two concepts of identification and alertness, to examine their empirical structure, to present a model that describes the possible links between different levels of identification and alertness and to find links between parents' background variables and the levels of identification and alertness they report. The study involved 202 parents, who completed anonymous questionnaires with scales for evaluating levels of identification and alertness, and information concerning their background variables. The study findings helped to determine identification and alertness components and the frequency with which the combinations between different levels of parents' identification and alertness can occur. These combinations provide the basis for a typology of parental behavior in terms of involvement in the school. Links were found between some parents' background variables and their level of identification, but no links were found between the background variables and the level of parental alertness. The article findings offer an important basis for further research on the subject of parental involvement in schools.

הזדהות וערות: יסודות במעורבות ההורים בעבודת בית-הספר

החברה הישראלית נמצאת כיום בעיצומו של תהליך, שבו ההורים מבקשים לממש את זכותם להשפיע על החינוך הניתן לילדיהם בבית הספר. במסגרת תהליך זה העמיק והתרחב בשנים האחרונות הקשר בין מערכת החינוך ובית-ההורים, והעמקת הקשר הביאה להגברת מעורבותם של ההורים בעבודת בית-הספר. המעורבות המוגברת של ההורים בעבודת בית-הספר וביטויי רצונם להשפיע באופן ניכר על המתרחש בו, העסיקו במידה רבה ביותר את מעצבי המדיניות במשרד החינוך והתרבות, את ארגוני המורים, ובעיקר את המורים והמחנכים. הנושא העסיק גם גופים שלטוניים וציבוריים כמו: הכנסת, השלטון המקומי, בתי-המשפט והתקשורת. הכנסת, שהניחה שענייני החינוך מופקדים בידי הממשלה, לא הגדירה בצורה מפורשת את מקומם של ההורים במערכת החינוך, והממשלה מצידה הגדירה רק בשנים האחרונות באופן כללי את מערכת היחסים בין ההורים לבין בית-הספר, וניסתה לקבוע תחומים וגבולות של מותר ואסור במערכת היחסים הזאת. הגדרות היחסים נשענו במידה רבה על תיאוריות פסיכולוגיות ופדגוגיות, וכן על-ידי תפיסות חברתיות בנות-זמננו (פרידמן, 1984). אולם הפרקטיקה החינוכית והחברתית אינה נקבעת רק על-ידי החלטות מינהליות או על-ידי תיאוריות פדגוגיות, אלא גם כתוצאה מתהליכים חברתיים הפוקדים את החברה והמודעות העצמית של חברה זו. כיוון שכך, חלו שינויים בסוגיית הקשר בין ההורים לבין בית-הספר, שהעלו את הצורך להתייחס לסוגייה זאת ביתר תשומת לב.

זכות ההורים להשפיע על החינוך הניתן לילדיהם, המעוגנת בעקרונות המשטר הדמוקרטי, היא הבסיס למעורבות המוגברת של ההורים במתרחש במערכת החינוך בכלל ובבית-הספר שבהם לומדים ילדיהם בפרט. על בסיס עקרונות אלה נשענו הגורמים שהביאו לעלייה במעורבות ההורים במדינת ישראל, שהעיקריים בהם היו העלייה ברמת ההשכלה של ההורים, העמקת הדמוקרטיזציה של החיים בישראל, המימון ההולך וגדל של ההורים את מערכת החינוך, הפתיחות הגדולה יותר במערכת היחסים בין ההורים לילדים, העלייה ממערב אירופה ומארה"ב, חשיפת נושא המעורבות בכלי התקשורת והעלייה בשכיחות ובאינטנסיביות של הדיונים הציבוריים בנושא זה (פרידמן ובנדס-יעקב, 1990). יחסי הגומלין בין ההורים למסד החינוכי בישראל מוגדרים בשנים האחרונות כ"מעורבות הורים" או כ"שיתוף הורים" בעבודת בית-הספר ובתהליך החינוכי, ויחסים אלה מאופיינים בראש ובראשונה בעמימות ובקונפליקט אימננטי: להורים נדמה כי בית-הספר אינו מבהיר להם מה הוא מצפה מהם ואילו לבית-הספר לא ברור מה ההורים מצפים ממנו. קונפליקט זה מהווה מקור לאי-הבנה ולקשיים, ובמקרים לא מעטים גם לסכסוכים והתנגשויות.

מעורבות ההורים יכולה לבוא לידי ביטוי בשני מישורים עיקריים (Lazar, Guttman & Margalit, 2000). המישור הראשון הוא הפעילות הנעשית על-ידי ההורים בבית וקשורה ישירות לתהליכי הלמידה כגון עזרה בשיעורי בית, הכוונת התלמיד והדרכתו, אספקת אמצעי למידה כגון ספרים ומחשבים וכיו"ב. המישור השני הוא תחום פעילותו של בית-הספר, שבו מעורבות ההורים יכולה לבוא לידי ביטוי בעיקר בפעולות הקשורות בעיצוב מדיניות בית-ספרית ופעילות הלא-

פורמלית של בית-הספר. קיים פער בין תפיסת ההורים לבין תפיסת המורים את ההדגשים ואת תחומי הפעולה המשותפים החשובים לשני הצדדים. ההורים מרגישים, שככל שיגלו עניין גדול יותר בשעורי הבית, בבחינות, בעבודות, ובנעשה בבית-הספר, הם יעזרו בשיפור ההישגים של ילדיהם ועל-ידי כך תיסלל להם הדרך לקראת עתיד טוב יותר (גולדברג, 1991). המורים, לעומתם, מרגישים לא פעם מאוימים על-ידי ההורים, כיוון שלדעתם ההורים אינם מבחינים בגבול שבין המותר והאסור בהתערבות בעבודתם, ולא אחת חוצים אותו ברגל גסה.

ישנם חוקרים הרואים בהורים לקוחות של מערכת החינוך (Vassallo, 2000). ראיות ההורים כלקוחות של מערכת החינוך ממקדת בהם תשומת לב רבה ומדגישה את הצורך להתאים את המערכת לדרישותיהם. על-פי גישה זו, הלקוח (ההורה והתלמיד) צריך לעמוד במרכז תשומת הלב של בית-הספר. בית-הספר צריך להכיר היטב את "המוצר" שהוא מספק ללקוחותיו (לימודים והשכלה) ומוטלת עליו החובה לשפר מוצר זה. לפי גישה זאת נתפסת מערכת החינוך כמערכת הנותנת שרות לתלמידים, להורים ולחברה, וכנותנת שרות המבקשת לענות על ציפיות לקוחותיה, חשוב שמערכת החינוך ומעצביה יכירו את ציפיות הציבור ואת עמדותיו כלפי המערכת (בנימיני וטטר, 1992). מערכת החינוך היא אחת מנותני השרות הגדולים בחברה, המספקת שרות ישיר ללמעלה ממיליון וחצי תלמידים בישראל, ובעקיפין - למיליוני הורים ולבני משפחותיהם. כמקבלי שירות, חשוב להורים לקבל מידע אמין, שוטף וברור על השירות הניתן להם. מידע זה מאפשר להורים ליהנות יותר מן השירות ולהפיק ממנו תועלת רבה יותר. ואמנם, נמצא כי קיים קשר חיובי בין כמות המידע שההורים מקבלים מבית-הספר לבין עמדתם כלפי המוסד החינוכי (Gibson, 1980). מידע ברור ושוטף על הקורה בבית-הספר יוצר קשרים טובים יותר בין מורים להורים. קשרים אלה עשויים להשפיע לטובה הן על הלמידה עצמה והן על עמדתם של ההורים והתלמידים כלפי בית-הספר, שבו הם לומדים: "אם אנחנו רוצים שאנשים יגבשו לעצמם עמדות חיוביות ותומכות, על המוסדות לספק להם מידע נכון על מערכת החינוך ועל בתי-הספר" (Gibson, 1980, עמ' 10). ההורים כצרכנים דורשים אינפורמציה על בית-הספר ועל מדיניותו ומצפים למשוב על התקדמות ילדם.

מטרתו של המאמר הנוכחי היא להציג שני יסודות של השאיפה למעורבות של ההורים, או ההימנעות ממנה, שבחרנו להגדירם כ**הזדהות** ההורים עם בית-הספר, מטרותיו ותכניו, ו**כערות** של ההורים למתרחש בבית-הספר ולשינויים בו. הניסיון להגדיר את המושגים הזדהות וערות של הורים ביחסיהם עם בית-הספר הוא חלק מן הויכוח על הכיוונים הנכונים, שאליהם ראוי שמערכת החינוך בישראל תפנה. כיוון שמעורבות ההורים היא תופעה חברתית הולכת ומתרחבת, ראוי ביותר ללמוד כיצד להתמודד איתה, להכיר אותה ולנסות לכוון אותה לטובת המערכת כולה. הנחת היסוד של המאמר הנוכחי היא שהיכרות עמוקה יותר עם יסודות השאיפה למעורבות של ההורים (או ההימנעות ממנה) תוכל לחזק את יכולתנו לטפל כהלכה בסוגייה הרגישה של מעורבות ההורים בעבודת בית-הספר.

הזדהות וערות של הורים בנוגע לבתי-הספר של ילדיהם

המחקרים שעסקו במעורבות ההורים בעבודת בית-הספר התמקדו במעורבות ההורים בפועל, ניסו לתאר אותה, להבין את מניעיה, ובמיוחד – לתאר את דפוסיה. החוקרים נוי, (1992) גולדרינג ושאפירא (Goldring & Shapira, 1991); בנימיני וטרטר, (1992), וגולדברגר (1991) לא הבחינו ברכיבי משנה במושג מעורבות ההורים, אלא ראו בו יחידה מושגית אחת. פרידמן (1990) לעומתם, טען שמעורבות ההורים, ובמיוחד הפוטנציאל למעורבות ההורים, מורכבים משני מושגים בסיסיים: הזדהות וערות. הוא הדגיש כי הזדהותם של ההורים עם מטרות החינוך, ערותם לגבי המתרחש בבית-הספר, היוצרת נכונות למעורבות או מעורבות בפועל להשגת מטרות אלה, הם מאפיינים חשובים ביותר להבנת הקשר בין בית-הספר לבין ההורים, לאפיון מעורבותם (רמת המעורבות וכיוונה: "חיובית" או "שלילית"), וליכולתנו לצפות אותה ואת מהלכיה. נגדיר תחילה את המושגים ונתאר את הקשרים האפשריים ביניהם.

הפסיכולוגיה מגדירה את המושג **הזדהות** כפעולה מנטלית, שבה אדם מייחס לעצמו או מאמץ, במודע או שלא במודע, תכונות ומאפיינים של אדם אחר או של קבוצה. ההזדהות מוגדרת גם כתהליך של יצירת קשר בין האדם עצמו לבין אדם אחר או לקבוצה. תהליך זה קשור בקשר אמיץ בהעברה (טרנספרנס) של עמדה רגשית מאדם אחד או אל אובייקט אחר (Colman, 2001). המושג הזדהות מצביע אפוא על רצונו של הפרט לחפש קווי דמיון אפשריים בינו לבין האדם או הגוף, שאיתו הוא מזדהה. ההזדהות קשורה אפוא קשר אמיץ במושגים כמו הסכמה וקבלה של רעיונות ודרכי פעולה של הזולת, שהוא מושא ההזדהות. הפסיכולוגיה החברתית והסוציולוגיה מתייחסות להזדהות כחיפוש קשר בין דעות ודפוסי התנהגות, אך שמה דגש על הקבוצה ולא רק על היחיד המזדהה. על-מנת לדון במושג הזדהות, כפי שנרצה לבחון אותו במאמר זה, יש לראות לשם כך את ההורים, את המורים ואת צוות בית-הספר כקבוצה. **ערות** יכולה להיות מוגדרת באופן הטוב ביותר כהיפוכה של האדישות. אדישות מוגדרת כקרירות, שוויון נפש ואי-אכפתיות. לעומתה - הערות היא מתן תשומת לב קשובה וערנית ביותר למתרחש בסביבה הקרובה או הרחוקה.

הזדהות עם מטרות החינוך מתבטאת בנקיטת עמדה כלפי המתרחש בבית-הספר וכלפי מה שבית-הספר מייצג. הזדהות גבוהה של הורים עם בית-הספר פירושה, שההורים מקבלים בחיוב את הערכים שבית-הספר עשוי להקנות לילדיהם ושהם תומכים בנורמות שבהם דוגל בית-הספר. ההזדהות תלויה במידת הידע שיש להורים אודות מערכת החינוך בכלל ובית-הספר שבו לומד ילדם בפרט. הזדהות נמוכה של הורים עם בית-הספר פירושה, שההורים אינם מקבלים את הנורמות ואת הערכים שבית-ספר מבקש להקנות לילדיהם ואינם מסכימים להם. כדי להמחיש זאת, נזכור כי בראשית שנות החמישים של המאה העשרים הייתה קיימת בקרב הורי הילדים בעיירות הפיתוח בישראל רמה נמוכה של הזדהות הורים עם מערכת החינוך, ורמה נמוכה של ערות למתרחש בה. היו הורים שחשבו שבית-הספר מהווה בזבוז זמן ובזבוז מיותר של אמצעים כלכליים. הורים רבים העדיפו שילדיהם יישארו בבית ויוכלו לתת יד לתמיכה בפרנסת המשפחה.

הדבר בלט בעיקר בנוגע לבנות. כיום, מעטים הם המקרים של חוסר הזדהות של הורים עם בית-הספר על הרקע הזה, גם לא באזורי מצוקה.

ערות של הורים פירושה שההורים רגישים במידה זו או אחרת למתרחש בבית-הספר ולתרומתו לחינוך ילדיהם, והם מעניקים לבית-הספר תשומת לב רבה, ובמיוחד – הם שואפים לכך שתהיה להם ידיעה והיכרות קרובה עם המתרחש בו. ערות ההורים בכל הקשור למתרחש בבתי-הספר גברה מאוד בשנים האחרונות בקרב קבוצות רבות של הורים. חשיבותו הנתפסת של החינוך כבסיס להצלחה אישית ולהשתלבות מוצלחת בכלכלה ובחברה הלאומית והבינלאומית העלתה במידה ניכרת את הערות למתרחש במוסד האמור להקנות את יסודות הצלחה בעתיד. ביטוייה המעשי של ערות ההורים היא מעורבותם בפועל במתרחש בבית-הספר. מעורבות זאת יכולה להיות מלווה בהזדהות ברמות שונות ואז המעורבות מכוונת לסייע לבית-הספר ולתמוך בו (במקרה של הזדהות גבוהה), או למנוע מבית-הספר לפעול באופן חופשי, לפי עקרונותיו המוצהרים (במקרה של הזדהות נמוכה).

אפשר למצוא כיום רמות שונות של ערות והזדהות שאפשר להסבירם על-ידי הגורמים הבאים:

1. תפיסה שונה של מטרות החינוך (ערכים, נושאי חינוך ייחודיים והדגשים בחינוך).
2. תפיסה שונה של שיטות וגישות בחינוך (טיפול בבעיות משמעת, ליברליות לעומת שמרנות, שיטות ייחודיות בהוראה וכיו"ב).
3. תפיסה שונה של תרומת בית-הספר ותרומת ההורים לתהליך החינוכי, וחילוקי דעות ביחס למידת השותפות הרצויה להם.

בהתבסס על המושגים הזדהות וערות הציע פרידמן (1990) מודל המנסה להסביר את רמות המעורבות של ההורים בתהליך החינוך של ילדיהם. לפי מודל זה, נטייתם של ההורים למעורבות בעבודת בית-הספר של ילדיהם מתגבשת על-ידי שילוב הרמות השונות של שני הרכיבים האלה. המודל מוצג בתרשים 1.

כאן תרשים 1

לפי המודל, הקרוי "פוטנציאל מעורבות ההורים", השילוב בין הרמות השונות של ממדי ההזדהות והערות יוצר חמישה מצבים עיקריים של התייחסות ההורים אל בית-הספר. המצבים הם אלה (ראו תרשים 1):

1. **ניכור** (רמה נמוכה של הזדהות ורמה נמוכה של ערות). ההורים מרוחקים מבית-הספר ומכל הקשור בו, משום שאינם מכירים בחשיבותו לחינוך ילדיהם, והם נמנעים מלהתעניין במתרחש בבית-הספר (מספר 1 בתרשים).

2. **הימנעות ממעורבות** (רמה גבוהה של הזדהות ורמה נמוכה של ערות). הורים אלה אוהדים מאוד את בית-הספר, המשמש בעיניהם אמצעי לחינוך ילדיהם. הם מכירים בחשיבות תפקידו של בית-הספר, אך אינם מקדישים שימת לבם למתרחש בו. דבר זה נעשה או מחוסר זמן, או מתוך אמונה ביכולת הצוות, או מתוך תחושה שאין ביכולתם לעזור ואולי אפילו לא להבין את שבית-הספר עושה למען ילדיהם (מספר 2 בתרשים).

3. **מעורבות ללא הזדהות** (רמה נמוכה של הזדהות ורמה גבוהה של ערות). ההורים ערים מאוד למתרחש בבית-הספר, ועם זאת אין להם דיעה מגובשת לגבי חשיבותו של תהליך החינוך או של חשיבות בית-הספר לילדיהם (מספר 3 בתרשים).

4. **מעורבות מתונה** (רמה בינונית של הזדהות ורמה בינונית של ערות). ההורים מזדהים במידה מתונה עם התהליך החינוכי, אולם יודעים את יתרונותיו ומגבלותיו. הם סבורים שעליהם להכיר לפחות חלק מן העשייה בבית-הספר, אך מבינים כי היכרותם זאת צריכה להיות מוגבלת (מספר 4 בתרשים).

5. **מעורבות מרבית** (רמה גבוהה של הזדהות ורמה גבוהה של ערות). ההורים מזדהים מאוד עם חשיבותו של בית-הספר והתהליך החינוכי המתרחש בו. הם סבורים שעליהם להיות פעילים ביותר בעבודת המורים בבית-הספר, וזאת או כדי לסייע לו בהשגת מטרותיו, או כדי להשגיח על בית-הספר שאמנם ישיג את מטרותיו (מספר 5 בתרשים).

חשוב להדגיש כי רכיב ההזדהות הוא רכיב מפתח בהבנת מעורבות ההורים. באופן תיאורטי רמות שונות של הזדהות וערות אינן תלויות האחת בשנייה (ראו תרשים 1), אך אפשר לשער כי הזדהות גבוהה יכולה להיות קשורה ברמה גבוהה או ברמה נמוכה של ערות, בעוד שהזדהות נמוכה תהיה קשורה בדרך כלל אך ורק ברמה נמוכה של ערות (פרידמן, 1990).

גורמים שונים עשויים להשפיע הן על ההזדהות והן על הערות של ההורים. מקצתם אישיים, ואלה קשורים בהיסטוריה האישית של ההורים, ברמת השכלתם וביכולתם הכלכלית, ומקצתם קשורים בגורמים כמו עמדות בית-הספר כלפי מעורבות ההורים, רמת הקהילתיות של בית-הספר והאקלים חברתי בו. אפשר לומר שהורים רבים בישראל מייחסים חשיבות רבה להצלחתם של ילדיהם בלימודים, ורואים ברכישת השכלה בסיס הכרחי להתקדמות כלכלית וחברתית. עם זאת, קיים הבדל בין הורים מרקע חברתי-כלכלי שונה במידת המעורבות שלהם, וגם בידע שלהם בנוגע לבית-הספר של ילדיהם (מריאן, 1991; Goldring, 1990). מיקומו הפיזי של בית-הספר גם הוא בעל חשיבות בסוגיית מעורבות ההורים. נמצא כי בתי-ספר באזורים עירוניים, שהם פחות "קהילתיים" יוצרים רמות שונות של איכפתיות והזדהות של ההורים עם בתי-הספר (מריאן, 1991). אוכלוסייה עירונית גרה בריכוזי אוכלוסייה גדולים, צפיפות המגורים גדולה, והתושב במקומות אלה יכול להיות אנונימי במידה רבה. אין פרוש הדבר שהוא בהכרח מנותק מסביבתו, אבל הוא יכול לבקר במקומות רבים באותה יחידה גיאוגרפית מבלי שיכירו אותו. במקומות

כאלה הבקרה החברתית נעשית על-ידי גופים פורמאליים (משטרה, בתי-משפט וכו'). האוכלוסייה העירונית הטרוגנית, המבנה המעמדי שלה מורכב, ומשתנים כמו רמת השכלה, רמת הכנסה ומקצוע הם לרוב אבני הבוחן, שבאמצעותם מעריכים את האיש במסגרת היכרות חולפת או מקרית. לעומת זאת, האוכלוסייה הכפרית מתגוררת בריכוזים שמספר תושביהם קטן ובצפיפות נמוכה. תושבים אלה לרוב מעורבים חברתית, גורם המונע מצב של אנונימיות מתמשכת. תושב חדש הבא לגור באזור כפרי אינו נשאר אנונימי לזמן רב. בד"כ חברה כפרית הומוגנית יותר מחברה עירונית והמבנה החברתי פשוט יותר. מספר חוקרי עיור (Mann, 1965; Tonnies, 1940; Timms, 1971) תארו רמת קהילתיות של תושבים בתחום גיאוגרפי מסוים, כמידה שבה אנשים, הגרים בתחום נתון, מכירים אלה את אלה הכרות קרובה ומתמשכת, מזדהים אלה עם אלה וחשים שיש להם אחדות רעיונית ומוסרית. רמת קהילתיות נמדדת לדבריהם של החוקרים גם במעורבות בפעילות המבטאת תלות הדדית. החוקרים שעסקו בתחום זה טוענים שאנשים הגרים בעיר ואינם מעורבים בפעילות חברתית וציבורית משותפת - דואגים לרוב למטרותיהם האישיות בלבד. אנשים אלה יאופיינו כבעלי רמת קהילתיות נמוכה. לעומתם, אנשים המכירים אחד את השני היכרות ארוכה ומתמשכת, חשים שיש להם ייעוד חברתי ורעיוני משותף וכמו-כן מגלים יחס חיובי איש לרעהו - אנשים אלה יוגדרו כבעלי רמת קהילתיות גבוהה. עד כה מצאו החוקרים שבישובים עירוניים גדולים מגלים התושבים רמת קהילתיות נמוכה. אך אין זו קביעה חד-משמעית, שכן ניתן למצוא ביישובים עירוניים מובהקים אנשים בעלי רמת קהילתיות גבוהה, כשם שניתן למצוא באזורים כפריים אנשים בעלי רמת קהילתיות נמוכה.

פוטנציאל למעורבות ההורים (מעורבות בכוח), אינו יוצא מן הכוח אל הפועל בכל המקרים. ישנם מצבים שבהם קיים פוטנציאל למעורבות אך אין קיימת מעורבות בפועל כיוון שמעורבותם המעשית של ההורים נחסמת על-ידי גורמים מעכבים כמו המדיניות הבית-ספרית, עמדות המורים, האקלים הקהילתי והנגישות לבית-הספר (במשמעות של נגישות גיאוגרפית, שהיא היכולת הממשית של ההורה להגיע לבית-הספר). לפיכך, יתכנו מקרים שבהם קיימת רמה גבוהה של ערות ההורים ורמה גבוהה של הזדהות ההורים (כך שפוטנציאל המעורבות הוא מרבי), אך מעורבות זו אינה באה לידי ביטוי מעשי. כמובן שיתכנו גם מצבים אחרים שבהם קיים פוטנציאל מעורבות גבוה, והמדיניות הבית-ספרית היא של מעורבות מוגברת אך הנגישות נמוכה ולכן לא תתקיים מעורבות של הורים.

שאלות המחקר

פרידמן (1990), שהציע את מודל ההזדהות והערות כבסיס להבנת המעורבות של ההורים בעבודת בית-הספר, לא הציע כלים למדידת הרמה של ההזדהות והערות של ההורים ולא בדק באופן אמפירי את המודל שגיבש. מטרתו המרכזית של המחקר הנוכחי היא להגדיר את המושגים "ערות" ו"הזדהות" כמשתנים הניתנים למדידה, למצוא את הקשרים האמפיריים ביניהם לבין עצמם וביניהם לבין משתני ההורים, וכן את שכיחות רמתם. כל אלה מתוך כוונה להניח בסיס להבנה טובה יותר של המניעים למעורבות ההורים בבית-הספר. שלוש שאלות נשאלו במחקר זה:

1. **מהו המבנה האמפירי של המושגים הזדהות וערות?** כלומר, מהם מושגי-המשנה המרכיבים שני מושגים אלה ההגדרות שנוסחו לשני מושגים אלה על-ידי פרידמן (1990) שימשו כהשערות למבנה המושגים.

2. **מהי שכיחות השילובים בין הרמות השונות של הזדהות וערות,** כמתואר במודל פוטנציאל מעורבות ההורים? מודל זה הוא מודל תיאורטי, שיש צורך לבחון אותו אמפירית. המבנה המשוער של השילובים בין הרמות השונות של הזדהות וערות התבסס על ההנחה שלפיה ממד הזדהות הוא ממד מפתח בניבוי התנהגות ההורים. על קרקע הזדהות יכולים לצמוח דפוסים שונים של מעורבות (חיובית או שלילית). הזדהות גבוהה של הורים עם מטרות החינוך ותפקידו של בית-הספר יכולה להניע הורים להיות ערים למתרחש בבית-הספר ולתמוך בו ובעבודתו. לעומת זאת, הורים שאינם מזדהים עם בית-הספר עשויים להיות אדישים למתרחש בו הורים בעלי רמת הזדהות נמוכה ורמת ערות גבוהה עשויים להיות עוינים במיוחד את בית-הספר.

3. **מהו הקשר הקיים בין ממדי ההזדהות והערות לבין מאפייני הרקע של ההורים (מין, השכלה, רמת ההכנסה, מספר הילדים במשפחה ורמת עיור)?** שתי השערות הועלו כתשובה לשאלה זאת:

(א) ככל שהרמה החברתית-כלכלית של הורים גבוהה יותר, כך רמת הערות שלהם גבוהה יותר. השערה זו מבוססת על ממצאיהן של גולדרינג ושפירא (Goldring & Shapira, 1991), שמצאו הבדל בדרגת המעורבות בין הורים של בתי-ספר ייחודיים תוכניים לבין הורים של בתי-ספר קהילתיים.

(ב) ככל שהרמה החברתית-כלכלית של ההורים גבוהה יותר רמת הזדהות שלהם עם בית-הספר נמוכה יותר, שכן ככל שהורים משכילים יותר, הדרישות שלהם מהמערכת הולכות וגדלות, ובמקביל לכך - יורדת רמת הזדהות. אין כיום בספרות המחקר השערות מבוססות ושאלה זו לא נבדקה. לכן ההשערה נבחנה באופן אקספלורטיבי.

(ג) באשר לקשר בין ממדי הזדהות והערות של ההורים לבין רמת העיור (בתי-ספר כפריים לעומת עירוניים), ההשערה שהועלתה הייתה שרמת הערות וההזדהות גדולה יותר בבתי-ספר כפריים מאשר בבתי-ספר עירוניים. השערה זו התבססה על עבודתיהם של טימס (Timms, 1971) ובל וניובי (Bell & Newby, 1972), שמצאו כי ההזדהות והערות באוכלוסייה כפרית גדולות מההזדהות והערות באוכלוסיות עירוניות.

שיטת המחקר

המדגם

המדגם שעליו התבסס המחקר כלל 202 נבדקים. הדגימה הייתה דגימת אשכולות. נבחרו ארבעה בתי-ספר (2 עירוניים ו-2 כפריים), שבכל אחד מהם נדגמו הורים מכיתה אחת בכל שכבת גיל. בתי-הספר נבחרו כמייצגים את בתי-הספר היסודיים בישראל, וזאת על-סמך מידע שניתן על-ידי

משרד החינוך ועל-פי קריטריונים של מיצב חברתי-כלכלי של המשרד: שני בתי-ספר עירוניים כאשר אחד מהם מוגדר כבית-ספר לאוכלוסייה בעלת מיצב חברתי-כלכלי גבוה והשני כבית-ספר בעל מיצב חברתי-כלכלי נמוך. שני בתי-הספר הכפריים נבחרו גם הם אחד כבית-ספר לאוכלוסייה בעלת מיצב חברתי-כלכלי גבוה והשני כבית-ספר לאוכלוסייה בעלת מיצב חברתי-כלכלי נמוך.

מאפייני הנבדקים היו אלה:

- א. **מין:** 64 גברים (31.7%) ו-129 נשים (63.9%). 9 נבדקים לא דיווחו על מינם. (4.5%)
- ב. **השכלה:** 6 נבדקים (3%) היו בעלי השכלה יסודית או פחות, 30 נבדקים (14.9%) היו בעלי השכלה של תיכון חלקי, 71 נבדקים (35.1%) היו בעלי השכלה תיכונית, 87 נבדקים (43.1%) היו בעלי השכלה על תיכונית. 8 נבדקים (4%) לא דיווחו על השכלתם.
- ג. **רמה הכנסה:** 132 נבדקים (65.3%) היו שכירים, 34 נבדקים (16.8%) היו עצמאיים, 10 נבדקים (5%) חפשו עבודה, 24 נבדקים (11.9%) לא היו מועסקים. 2 נבדקים (1%) לא דיווחו על האופן בו הם מועסקים. 6 נבדקים (3%) השתכרו הרבה מתחת למוצע, 5 נבדקים (2.5%) השתכרו במידת מה מתחת למוצע, 38 נבדקים (18.8%) השתכרו בערך ממוצע, 104 נבדקים (51.5%) השתכרו במידת מה מעל הממוצע ו-45 נבדקים (22.3%) השתכרו הרבה מעל הממוצע. 4 נבדקים לא דיווחו על גובה ההכנסה החודשית שלהם.
- ד. **מספר הילדים במשפחה:** ל-6 נבדקים (3%) היה ילד אחד, 50 נבדקים (24.8%) היו להם שני ילדים, 90 נבדקים (44.6%) היו להם שלושה ילדים, 46 נבדקים (22.8%) יש להם ארבעה ילדים, 8 נבדקים (4%) היו להם חמישה ילדים או יותר. 2 נבדקים (1%) לא דיווחו על מספר הילדים. מבין כלל הנבדקים, ב-73 משפחות (36.2%) היו במשפחה ילדים בגילאים 0 - 5 מלבד הילדים בגילאי 6 - 12, ב-9 משפחות (4.5%) היו ילדים בגילאים 13 - 18 מלבד הילדים בגילאי 6 - 12 ובמשפחה אחת (0.5%) היו ילדים מעל גיל 19 מלבד הילדים בגילאי 6 - 12. נבדק אחד (0.5%) לא דיווח על מספר הילדים במשפחה.
- ה. **רמת עיור:** 106 נבדקים (52.5%) היו עירוניים ו-92 נבדקים (45.6%) גרו בישובים כפריים. 4 (2%) לא דיווחו על מקום מגוריהם.

כלי המחקר והגדרת המשתנים

כלי המחקר המרכזי במקרה זה היה שאלון אנונימי לדיווח עצמי. השאלון הורכב משלושה חלקים: סולם למדידת ההזדהות של הורים, סולם למדידת הערות של הורים ומשתני רקע אישיים של ההורים. סולמות ההזדהות והערות הם סולמות מקוריים שנבנו במיוחד עבור מחקר זה. העבודה להכנת הסולמות נמשכה שנתיים והתבססה על מחקר חלוץ בן שני שלבים: בשלב הראשון נאספו היגדים לגיבוש מושגי הערות וההזדהות. בשלב השני נוסחו הסולמות ותוקפו במחקר חלוץ. על פריטי סולם ההזדהות והערות נעשו ניתוח פריטים (בדיקת מקדם ההבחנה ומתאם: פריט-סה"כ) לצורך הוצאת פריטים מוטים או פריטים לא רלוונטיים לסולם, וניתוח גורמים. פריטים הושארו בסולמות בהתבסס על העקרונות הבאים: (א) הייתה שונות גבוהה בהתפלגות התשובות; (ב) מקדם הגורם גבוה מ-0.30 על אחד הגורמים; (ג) פריט "טהור", שאין לו מקדם גורם גבוה על יותר מגורם אחד.

בדיקת המהימנות נעשתה על כל אחד מהסולמות בנפרד ועל תת-הסולמות שלהם. בדיקת המתאמים בין הפריטים הראתה שכל הפריטים נמצאו במתאם סביר עד גבוה עם הסה"כ. בחינת תוכנם של הפריטים בעלי המתאם הגבוה ביותר עם הסה"כ, הצביעה על כך ששני הסולמות אמנם מודדים את מה שהם אמורים למדוד, כלומר: הזדהות וערות.

בחלק השלישי של השאלון נתבקשו ההורים לדווח על משתני הרקע שלהם. פרטי הרקע של ההורים היו אלה: מקום מגורים, מין, גיל, ארץ מוצא, השכלה, מצב משפחתי, מספר המכוניות בבעלות אישית, מספר הילדים, גילאי הילדים, מצב תעסוקתי והכנסה חודשית. הוגדרו שלוש רמות השכלה של הורים:

(א) רמת השכלה נמוכה: הורים שהשכלתם יסודית או פחות; (ב) רמת השכלה בינונית: הורים שהשכלתם תיכון חלקי (מקצועי או עיוני); (ג) רמת השכלה גבוהה: הורים שהשכלתם תיכונית מלאה או על-תיכונית.

הוגדרו שלוש רמות הכנסה:

- א. רמת הכנסה נמוכה: הורים בעלי הכנסה "הרבה מתחת לממוצע".
- ב. רמת הכנסה בינונית: הורים בעלי הכנסה "במידת מה מתחת לממוצע" ו"כמעט ממוצע".
- ג. רמת הכנסה גבוהה: הורים בעלי הכנסה "במידת מה מעל הממוצע" ו"הרבה מעל הממוצע".

מהלך המחקר

המחקר התנהל בשלושה שלבים:

שלב ראשון: גיבוש מושגים

בשלב זה רואינו 20 הורים המתגוררים בישובים כפריים ובערים. מטרת הראיון הייתה לגבש באופן ראשוני את המושגים הזדהות וערות, לסמן את רכיבי ולהציע היגדים לסולמות שימדדו את התופעות. בשלב ראשון נאספו היגדים, ובשלב השני חוברו שאלות על-פי הקטגוריות השונות. לשאלות בסיס אלה נוספו שאלות נוספות (לא על פי ההיגדים), שמטרתן הייתה להצביע באופן אינטואיטיבי על הזדהות וערות. ההורים נתבקשו לדרג את ההיגדים מ"לא חשוב בכלל" שצוין במספר 1, ועד "חשוב במידה רבה מאוד" שצוין במספר 5. בסוף השאלון נכללו 13 שאלות בדבר משתני הרקע, שנלקחו ממחקרים קודמים ועובדו למטרתנו. בסה"כ נכללו בשאלון 91 פריטים (כולל שאלות הרקע).

שלב שני: מחקר חלוץ

מטרת מחקר החלוץ הייתה לבנות כלי למדידת הסולמות. מחקר חלוץ זה כלל בתוכו שני שלבים. בשלב הראשון הועבר השאלון שהוכן בשלב א' ל-15 הורים, שנתבקשו לענות עליו ולציין האם ישנן שאלות שאינן ברורות או מובנות. טווח התשובות לשאלות שונה, ונקבעו בו 5 רמות: "לא מסכים בכלל" (1), "מסכים במידה מעטה" (2), "מסכים במידה בינונית" (3), "מסכים במידה רבה" (4) ו"מסכים במידה רבה מאוד" (5). פריטים שונו ותוקנו בהתבסס על תגובות ההורים. בשלב השני חובר הנוסח הסופי של השאלון שנקרא "ההורים ובית-הספר - קשרים ויחסי גומלין".

השאלון נמסר להורים באמצעות הילדים, שנתבקשו להעביר אותו להורים ולהחזיר למחנכי הכיתות. סה"כ חולקו 300 שאלונים. מתוכם הוחזרו ועובדו 97 שאלונים (32% שיעור החזר).

שלב שלישי: העברת שאלון המחקר

השאלון הועבר בארבעה בתי-ספר. סה"כ הועברו 400 שאלונים (בנוסף לשאלונים שהועברו במחקר החלוץ). חלק מהשאלונים הועברו באמצעות התלמידים וחלק מהשאלונים הועברו במישרין להורים בימי הורים. לשאלונים שנמסרו להורים בימי ההורים נוסף הסבר בדבר חשיבות המחקר לבית-הספר. הוחזרו 105 שאלונים (27%). לא נמצאו הבדלים בשיעור החזר בין שאלונים שנמסרו לילדים לבין אלה שנמסרו במישרין להורים. לעיבוד הנתונים צורפו השאלונים ממחקר החלוץ, כיוון שלא נעשו שינויים בשאלון בעקבות מחקר החלוץ.

ממצאים

מבנה המושגים הזדהות וערות

ניתוח הגורמים של ציוני תשובות ההורים לפריטי סולמות ההזדהות והערות נעשה בשיטת Varimax לחלוץ הגורמים ובהטיית צירים ישרת זווית. מספר הגורמים שחולצו נקבע לפי ערכי העצמי (eigenvalue), וכן לפי "מבחן המרפק" (scree-test). פתרונות ניתוח הגורמים יוצגו להלן.

א. הזדהות ההורים

 כאן לוח 1

לוח 1 מציג את פריטי סולם ההזדהות ואת מקדמי הגורמים, כפי שנמצאו בניתוח הגורמים. נמצא כי ניתן לזהות שלושה גורמים בסולם הזדהות ההורים, המהווים שלושה תת-סולמות, כמפורט להלן (ראו לוח 1):

1. **חשיבות הלימודים בבית-הספר.** תת-סולם זה מורכב מ-14 פריטים, המבטאים הזדהות (הסכמה וקבלה) עם חשיבות הלימודים בבית-הספר, המאפשרים שוויון הזדמנויות בחיים, הישגים גבוהים ואינטגרציה חברתית. הזדהות זאת מבטאת תחושה ש"יש מה ללמוד מהמורים" (פריט 56), שיש להישמע להם, וכן שבית-הספר הוא מוסד שלא קל לתפעל אותו, וכי הוא ראוי ביותר לתמיכתם של ההורים (פריטים 48, 66 ו-47). מהימנותם של ציוני הפריטים בתת-סולם זה הייתה $\alpha = .86$.

2. **האיכות הפדגוגית של בית-הספר.** תת סולם זה מורכב מ-7 פריטים, המבטאים הזדהות (הסכמה וקבלה) עם רמת הלימודים המתקיימת בבית-הספר, עם שיטות ההוראה הנהוגות בו ועם איכותם המקצועית של המורים בבית-הספר. מהימנותם של ציוני הפריטים בתת-סולם זה הייתה $\alpha = .85$.

3. **תרומת בית-הספר לרווחת התלמידים.** תת סולם זה מורכב מ-5 פריטים, והוא מבטא את ההזדהות (הסכמה וקבלה) עם כך שבית-הספר הוא מקום שבו מעניין ונעים לתלמידים לשהות בו. השיעורים מעניינים, התלמידים מגלים משמעות וכבוד למורים, אינו גדול מדי ומשלב תלמידים משכבות שונות. מהימנות ציוני הפריטים הייתה $\alpha=.87$.

המהימנות של ציוני כל הסולם (26 פריטים) הייתה $\alpha=.88$.

ב. ערות ההורים

כאן לוח 2

לוח 2 מציג את פריטי סולם הערות ואת מקדמי הגורמים, כפי שנמצאו בניתוח הגורמים. נמצא כי ניתן לזהות שלושה גורמים בסולם ערות ההורים, המהווים שלושה תת-סולמות, כמפורט להלן (ראו לוח 2):

1. **חברה ויחסים בכיתה.** תת-סולם זה מורכב מ-12 פריטים, המבטאים ערות (החשיבות להכיר היכרות קרובה) ההורים למתרחש בכיתה מבחינת התנהגות המורים ויחסם אל ילדיהם, היחסים בין התלמידים בינם לבין עצמם, משמעות ומתן כבוד, אלימות, צדק ושוויון. מהימנות הציונים בפריטי סולם זה הייתה $\alpha=.85$.

2. **תרבות ארגונית ותיפקוד בית-הספר כארגון.** תת-סולם זה מורכב מ-12 פריטים המבטאים ערות (החשיבות להכיר היכרות קרובה) של ההורים למתרחש בבית-הספר ולא רק בכיתה: גודל בית-הספר, תקציבו, הישגים של כל בית-הספר, שכר המורים, רמת השירותים הפיזיים וכיו"ב. המהימנות של ציוני תת-הסולם הייתה $\alpha=.85$.

3. **תכניות הלימודים ושיטות ההוראה.** תת-סולם זה מורכב מ-4 פריטים, שעניינם ערות (החשיבות להכיר היכרות קרובה) ההורים לתכניות הלימודים ושיטות ההוראה בבית-הספר. המהימנות של ציוני תת-הסולם הייתה $\alpha=.81$.

המהימנות של ציוני כל הסולם, הכולל 28 פריטים, הייתה $\alpha=.91$.

הרמה הממוצעת של החשיבות המדווחת על-ידי ההורים ברכיבי הזדהות והערות

על כל אחד מציוני הפריטים בתת-הסולמות חושב ציון מסכם. ממוצעי הציונים מוצגים בלוח 3 בסדר יורד.

 כאן לוח 3

מלוח 3 אפשר לראות שהחשיבות המדווחת הגבוהה ביותר היא בערות ההורים לנושאי חברה וליחסים בכיתה (יחס המורים לתלמידים, היחסים בין התלמידים לבין עצמם וכיו"ב), וכן ערות ההורים לתכניות הלימודים ולשיטות ההוראה בבית-הספר. לעומת זאת, החשיבות הפחותה ביותר מיוחסת לערות לתרבות הארגונית של בית-הספר ולאיכות הפדגוגית הכללית של בית-הספר (ראו לוח 3). הפריטים שעליהם דיווחו ההורים בדרגת החשיבות הגבוהה ביותר במסגרת החברה והיחסים בכיתה היו: "חשוב שהורה יהיה ער לבעיות משמעת והתנהגות של ילדו" (פריט 37, $M=4.76$; $SD=0.5$), "חשוב שהורה יהיה מודע לבעיות של אלימות בכיתה של ילדו", (פריט 34, $M=4.73$; $SD=0.59$), ו"חשוב שהורה יכיר את הישגי ילדו בכל המקצועות" (פריט 22, $M=4.69$; $SD=0.56$). לעומת זאת הפריטים שההורים דיווחו עליהם בדרגת החשיבות הנמוכה ביותר הם "חשוב שהורה ידע את שכרם של המורים בבית-הספר" (פריט 40, $M=1.45$; $SD=0.84$), ו"חשוב שהורה ידע את מספר התלמידים הכולל של בית-הספר" (פריט 39, $M=2.24$; $SD=1.20$).

לפי דיווחי ההורים נמצא כי הערות חשובה בעיני ההורים ($M=3.68$; $SD=0.65$), יותר מאשר ההזדהות, ($M=3.35$; $SD=0.49$), כאשר גודל האפקט של ההבדל בין שני הממוצעים האלה הוא $d=0.58$, שהוא גודל אפקט בינוני-גבוה (מעט למעלה מחצי סטיית-תקן).

הממצאים בלוח 3 מאפשרים לדרג את רכיבי ההזדהות והערות, לפי רמת החשיבות, שההורים הצהירו עליה, ב-5 רמות אלו:

רמה א': המתרחש בכיתה בתחום החברתי והיחסים החברתיים.

רמה ב': תכניות הלימודים ושיטות ההוראה.

רמה ג': חשיבות הלימודים כערך וככלי לביסוס אישי וכללי.

רמה ד': היות בית-הספר מקום הדואג לרווחתו ולשלומו של התלמיד.

רמה ה': תרבותו הארגונית של בית-הספר ואיכותו הפדגוגית.

רמת מעורבות פוטנציאלית: שילוב ממדי ההזדהות והערות

לצורך חישוב הרמות השונות של ההזדהות והערות והקשרים ביניהן, חושב לכל נבדק ציון מסכם על כל אחד משני הסולמות (סולם ההזדהות וסולם הערות). בציונים שנתקבלו נעשתה טרנספורמציה לציוני תקן (Z -scores), וזאת כדי לקבל שלוש רמות: גבוהה ($Z \geq 1.0$), נמוכה ($Z \leq -1.0$) ובינונית ($-1.0 > Z > +1.0$). שלוש הרמות של ההזדהות ושל הערות היו אלה:

רמות ערות (ער)

ערות גבוהה: 3ער

רמות הזדהות (הז)

הזדהות גבוהה: 3ז

ערות בינונית : ער2

הזדהות בינונית : הז2

ערות נמוכה : ער1

הזדהות נמוכה : הז1

 כאן תרשים 2

בתרשים 2 אפשר לזהות את הקבוצות הבאות :

1. **פוטנציאל לניכור** (מס' 1 בתרשים): ההזדהות נמוכה (הז1) וערות נמוכה (ער1). (ההורים אינם מזדהים עם בית-הספר וגם אינם ערים לנעשה בו). 13 הורים נמצאו בקטגוריה זאת.
2. **פוטנציאל להימנעות** (מס' 2 בתרשים): הזדהות גבוהה (הז3) וערות נמוכה (ער1). ההורים מזדהים מאוד עם בית-הספר, אך אינם רואים מקום, או צורך, להיות ערים לנעשה בו. הורה אחד נמצא בקטגוריה זו.
3. **פוטנציאל למעורבות ללא הזדהות** (מס' 3 בתרשים): הזדהות נמוכה (הז1) ורמת ערות גבוהה (ער3). ההורים אינם מזדהים עם בית-הספר ועם מה שהוא מייצג, אך הם ערים מאוד למתרחש בו. הורה אחד נמצא בקטגוריה זאת.
4. **מעורבות מתונה** (מס' 4 בתרשים): בקבוצה זו (הז2; ער2), שהיא הקבוצה הגדולה ביותר – נמצאו 98 הורים.
5. **פוטנציאל למעורבות מרבית** (מס' 5 בתרשים): הזדהות גבוהה (הז3) וערות גבוהה (ער3). 14 הורים נמצאו בקטגוריה זאת.
6. **הזדהות גבוהה (הז3) וערות בינונית** (ער2): בקטגוריה זו נמצאו 20 הורים (מס' 6 בתרשים).
7. **הזדהות בינונית (הז2) וערות גבוהה** (ער3): בקטגוריה זו נמצאו 23 הורים (מס' 7 בתרשים).
8. **הזדהות נמוכה (הז1) וערות בינונית** (ער2): בקטגוריה זו נמצאו 14 הורים (מס' 8 בתרשים).
9. **הזדהות בינונית (הז2) וערות נמוכה** (ער1): 17 הורים נמצאו בקטגוריה זו (מס' 9 בתרשים).

מתרשים 2 ראוי לשים לב למספר נקודות:

- א. הקבוצה הגדולה ביותר של ההורים מתרכזת סביב המרכז. אלו הם הורים העשויים לגלות פוטנציאל למעורבות מתונה מסוגים שונים:
- (1) **הזדהות בינונית (הז2) וערות גבוהה (ער3)**. הורים ערים מאוד למתרחש בבית-הספר, למרות שהזדהותם אתו בינונית.
 - (2) **הזדהות גבוהה (הז3) וערות בינונית (ער2)**. הורים ערים במידה בינונית, למרות שהזדהותם גבוהה.
 - (3) **הזדהות בינונית (הז2) וערות נמוכה (ער1)**. הורים שאינם ערים כלל למתרחש בבית-הספר, וגם מידת הזדהותם עמו בינונית.
 - (4) **הזדהות נמוכה (הז1) וערות בינונית (ער2)**. הורים ערים במידה מתונה, בעוד שהזדהותם נמוכה.

- ב. שתי קבוצות כמעט שאינן קיימות במציאות ($n=1$). האחת היא קבוצת ההורים המפגינה ערות גבוהה ללא הזדהות (מספר 3 בתרשים), והשנייה – קבוצת ההורים המפגינה הזדהות גבוהה וערות נמוכה (מספר 2 בתרשים).
- ג. שתי קבוצות מקוטבות, שוות בגודלן, הן קבוצת ההורים בעלי פוטנציאל למעורבות מרבית (מספר 5 בתרשים) ($n=14$), וקבוצת ההורים בעלת פוטנציאל לניכור (מספר 1 בתרשים) ($n=13$).

משתני הרקע של ההורים ורמת ערותם והזדהותם

הקשר בין הרמות המדווחות של ההזדהות והערות, כמשתנים תלויים, לבין משתני הרקע השכלה, מצב כלכלי, סוג היישוב (כפרי או עירוני), מין ומספר הילדים במשפחה, נבדק על-ידי ניתוח שונות חד-כיווני (ANOVA) ובדיקת הקונטרסטים בתוך הקבוצות השונות של המשתנים הבלתי תלויים.

הקשר בין השכלה, ערות והזדהות

נבדקה השערה בדבר קיומו של קשר בין רמת הערות ורמת ההשכלה, ולא נמצא קשר בין רמות ההשכלה לבין ממוצעי הערות. בשלב השני נבדקה השערה בדבר קיומו של קשר בין רמת ההשכלה ורמת ההזדהות, ונמצא קשר בין ההזדהות עם האיכות הפדגוגית של בית-הספר לבין רמת ההשכלה של ההורים [$F(2,188)=7.14; p<0.1$]. בהשוואה בתוך רמות ההשכלה נמצא כי הורים בעלי השכלה נמוכה מזדהים עם חשיבות האיכות הפדגוגית של בית-הספר ($M=3.26$) יותר מהורים בעלי השכלה בינונית ($M=2.79$) [$t(188)=2.49; p<0.5$], ומהורים בעלי השכלה גבוהה ($M=2.57$) [$t(188)=3.78; p<0.5$]. לא נמצאו הבדלים בהזדהות של הורים בעלי השכלה בינונית וגבוהה.

הקשר בין ההזדהות וערות לבין רמת ההכנסה של ההורים

נבדקה השערה בדבר קיומו של קשר בין רמת הערות ורמת ההכנסה. לא נמצא קשר בין רמות ההכנסה לממוצעי הערות. נמצא כי יש קשר בין ההזדהות עם האיכות הפדגוגית של בית-הספר לבין רמת ההכנסה של ההורים [$F(2,192)=4.11; p<0.5$]. בהשוואה בתוך רמות ההכנסה, נמצא כי בעלי הכנסה בינונית מזדהים עם חשיבות האיכות הפדגוגית של בית-הספר ($M=3.81$), יותר מהורים בעלי הכנסה נמוכה ($M=3.45$) [$t(192)=2.21; p<0.5$] ויותר מהורים בעלי הכנסה גבוהה ($M=2.58$) [$t(192)=2.83; p<0.1$]. לא נמצא הבדל בין הורים בעלי הכנסה בינונית לבין הורים בעלי הכנסה גבוהה.

נמצא קשר בין ההזדהות עם תרומת בית-הספר לרווחת התלמיד לבין רמת ההכנסה של ההורים [$F(2,192)=2.48; p<0.5$] בהשוואה בתוך רמות ההכנסה, נמצא כי הורים בעלי הכנסה גבוהה

מזדהים עם תרומתו של בית-הספר לרווחתו של התלמיד ($M=3.54$), יותר מאשר הורים בעלי הכנסה נמוכה ($M=2.79$) [$t(192)=-2.39, p<.05$]. לא נמצאו הבדלים בנושא זה בין הורים בעלי הכנסה נמוכה לבין הורים בעלי הכנסה בינונית. כמו-כן לא נמצאו הבדלים בין הורים בעלי הכנסה בינונית לבין הורים בעלי הכנסה גבוהה.

קשר בין הזדהות וערות לבין רמת העיור

לא נמצא קשר בין מקום מגוריהם של ההורים לבין ממוצעי הערות. נמצא קשר בין סוג הישוב וממוצעי הזדהות. נמצא קשר בין הזדהות עם האיכות הפדגוגית של בית-הספר לבין סוג הישוב של ההורים [$F(1,197)=2.82; p<0.5$]. הורים עירוניים מזדהים יותר עם חשיבות האיכות הפדגוגית של בית-הספר ($M=2.91$) מאשר הורים כפריים ($M=2.68$). לא נמצאו הבדלים בין הורים עירוניים לכפריים בנושאים הקשורים לשני תת-הסולמות האחרים שבסולם הזדהות. לא נמצאו קשרים בין רמות הזדהות והערות לבין מין ההורה, או לבין מספר הילדים במשפחה.

סיכום הממצאים ודיון

מטרתו המרכזית של המאמר הנוכחי הייתה לגבש באופן אופרציונלי את המושגים הזדהות וערות, ולבחון את תוקפו האמפירי של מודל פוטנציאל מעורבות ההורים, שלפיו מעורבות אפשרית של הורים בעבודתו של בית-הספר קשורה ברמת הזדהות עם בית-הספר וברמת הערות למתרחש בו.

המחקר העלה כי הזדהות ההורים עם עבודת בית-הספר מתבטאת בהזדהותם עם:

1. **חשיבות הלימודים:** מקומו של בית-הספר כמאפשר רכישת השכלה, ידע וחינוך, שוויון הזדמנויות בחיים, השגת הישגים גבוהים ואינטגרציה חברתית.
2. **האיכות הפדגוגית של בית-הספר:** חשיבותו של בית-הספר כאמצעי לרכישת השכלה, ידע וחינוך מותנית ברמת האיכות הפדגוגית של בית-הספר, רמת הלימודים המתקיימת בו, וכמובן – איכותם המקצועית של המורים והמחנכים.

3. **תרומת בית-הספר לרווחת התלמידים:** בית-הספר נתפס לא רק כמקום לרכישת השכלה, ידע וחינוך, אלא גם כמקום נעים. בית-הספר צריך להיות מקום מעניין, מאתגר ובטוח – ללא בעיות משמעת, שיש בו כבוד הדדי בין מורים לתלמידים, והוא אינטימי (לא גדול במיוחד) וצודק.

הזדהות רבה (גבוהה) פירושה הסכמה שבית-הספר, על המתרחש בו, הוא "דבר חשוב" לילד המבטיח את עתידו, שהוא מוסד בעל איכויות פדגוגיות גבוהות, שנעים ובטוח לילד לשהות בו. רמה גבוהה של הזדהות מתבטאת בנקיטת עמדה כלפי בית-הספר והמתרחש בו, וכלפי מה שבית-הספר מייצג. הזדהות ברמה גבוהה פירושה גם שההורים מקבלים בחיוב את אורח החיים

והמטרות המוצהרות של בית-הספר, שהוא מבקש לחנך על פיהם את תלמידיו, ושההורים מקבלים את הנורמות והשיטות של ההוראה, רמת המשמעת וההישגים הלימודיים של התלמידים.

ערות ההורים למתרחש בבית-הספר מתייחסת לשלושה רכיבים אלה:

1. **היבטים חברתיים ויחסים בינאישיים בכיתה:** רכיב זה עניינו המתרחש בכיתה בין התלמיד לבין מוריו (כיצד הם מתייחסים אליו), לבין התלמידים האחרים, ובאופן כללי במתרחש בכיתה בתחומי המשמעת, מתן כבוד, אלימות, צדק ושוויון.

2. **התרבות הארגונית של בית-הספר ואופן תיפקודו כארגון מינהלי:** רכיב זה מכוון למתרחש בבית-הספר כמסגרת לכיתות הלימוד וכמקום שבו מתקיימים תהליכים ארגוניים מוכרים. הערות היא לשכר המורים, לרמת השירותים הפיזיים, להישגים של בית-הספר כיחידה ולגודל בית-הספר (מבחינת מספר התלמידים, מספר הכיתות, מספר המורים והיקף הפעילות הרוחשת בו).

3. **תכנית הלימודים ושיטות ההוראה:** תכני הלימודים והאופן שבו ניתנת ההוראה, כמות שיעורי הבית וכיו"ב.

רמה גבוהה של ערות פירושה תשומת לב, הקשבה, רגישות והתעניינות של ההורים בכל אחד מן התחומים הרשומים לעיל. ערות נמוכה פירושה שההורים אדישים למתרחש בבית-הספר.

הקשרים בין משתני הרקע לבין ממדי ההזדהות והערות היו אלה:

א. לא נמצא קשר מובהק סטטיסטית או משמעותי בין משתני הרקע לבין ממדי הערות.

ב. נמצאו קשרים מובהקים סטטיסטית בין משתני הרקע לבין ממדי ההזדהות, כאשר הקשר היה עם רמת ההזדהות של ההורים עם האיכות הפדגוגית של בית-הספר, וכן עם תרומת בית-הספר לרווחת התלמיד. האיכות הפדגוגית של בית-הספר חשובה:

- (1) להורים בעלי השכלה נמוכה – יותר מאשר להורים בעלי השכלה בינונית או גבוהה;
- (2) להורים בעלי הכנסה נמוכה – יותר מאשר להורים בעלי הכנסה בינונית או גבוהה;
- (3) להורים עירוניים יותר מאשר להורים כפריים.

ג. לא נמצאו קשרים בין משתני הרקע מין ההורה ומספר הילדים במשפחה.

הממצאים האמפיריים בדבר שכיחות השילובים בין שני הרכיבים הזדהות וערות יכולים לתרום לגיבוש טיפולוגיה של התנהגות הורים, לפי רמת פוטנציאל המעורבות שלהם. טיפולוגיה זאת גורסת את הסוגים הבאים של התנהגות הורים בכל הקשור למעורבותם בעבודת בית-הספר:

א. **הורים מנוכרים לבית-הספר.** הורים אלה אינם סבורים שבית-הספר חשוב, והם אינם מתעניינים במתרחש בו.

ב. **הורים מעורבים מאוד מתוך הזדהות גבוהה.** זוהי קבוצת ההורים הרצויה ביותר לצוות החינוכי שאינו מסתגר. הורים אלה ערים מאוד למתרחש בבית-הספר, וערום את נעשית מתוך הכרה מלאה וקבלה של מטרות בית-הספר, מדיניותו ושיטות עבודתו.

ג. **הורים מעורבים מאוד, בהיעדר הזדהות.** קבוצה זאת היא נדירה, בהתבסס על ממצאי מחקר זה.

ד. **הורים נמנעים אך מזדהים.** קבוצה זאת נמצאה נדירה במחקר הנוכחי.

ה. **הורים במעורבות מתונה.** קבוצה זאת היא הגדולה ביותר, ומצדיקה התבוננות מעמיקה יותר לתוכה. היא מורכבת ממספר קבוצות משנה:

(1) **הורים ערים מאוד, בהזדהות בינונית או נמוכה.** זוהי קבוצה בעייתית ביותר לצוות החינוכי, כיוון שהיא נוטה להיות מעורבת בעבודת בית-הספר מתוך אי-הסכמה מלאה עם מטרות בית-הספר. אי הסכמה זאת עלולה להיות כר לחיכוכים קשים בין ההורים לבין אנשי בית-הספר. שתי קבוצות אלו נמצאו במחקר זה במספרים לא מבוטלים, ויתכן שהן מצויות במספרים ניכרים באוכלוסייה.

(2) **הורים ערים במידה בינונית או נמוכה בהזדהות גבוהה או בינונית.** הורים כאלה יכולים להיחשב "חיוביים" בעיני הצוות החינוכי, משום שביסודו של דבר הם "בעד" בית-הספר והמתרחש בו. הורים שערותם בינונית והזדהותם גבוהה יכולים להגביר את מעורבותם בעבודת בית-הספר, אם יזכו לעידוד, לתמיכה מעשית ולהדרכה נאותה כיצד לעשות זאת.

על-סמך הממצאים ניתן לומר כי קיים קשר בין רמות ההזדהות ושלושה משתני רקע: השכלה, הכנסה וצורת היישוב. נמצא, שהורים משכילים מזדהים פחות מהורים שאינם משכילים עם כל הקשור לאיכות המורים, להישגים ולשיטות ההוראה. ניתן לנסות ולהסביר קשר זה על-ידי העובדה שמקצת ההורים משכילים יותר מהמורים המלמדים במערכת. הם חשים שעובדה זו מאפשרת להם לבקר את שיטות ההוראה ומקנה להם את הזכות להביע את דעתם על רמת המורים ועל רמת ההישגים. לעומתם, הורים שאינם משכילים מקבלים כמובן מאליו את דרישות המשמעת והמדיניות המוצהרת של בית-הספר ולכן הזדהותם גבוהה יותר. הורים משכילים אינם מוכנים להשלים עם כל דרישה של המערכת, והם חושבים שעובדת היותם בעלי השכלה מקנה להם זכות לחלוק הן על מדיניות בית-הספר והן על דרישות המשמעת של בית-הספר. קרוב לוודאי שאם קבוצת הורים זו הייתה שותפה מלאה בתהליך קבלת ההחלטות לגבי נושאים אלה,

ההתייחסות הייתה משתנה. הורים משכילים, משוכנעים שיש ביכולתם לתרום לבית-הספר גם בקביעת המדיניות בעוד הורים שאינם משכילים אינם בטוחים כלל, שיש להם את הכלים לעזור בקבלת החלטות העקרוניות. קבוצת הורים זו, מעדיפה להשאיר את מלאכת יצירת המדיניות בידי צוות הנהלה של בית-הספר.

קשר מעניין נמצא גם בין רמת ההכנסה ורמת ההזדהות. הורים בעלי הכנסה נמוכה מזדהים יותר, באופן מובהק, מהורים בעלי הכנסה בינונית וגבוהה, בנושאים הקשורים לאיכות הפדגוגית של בית-הספר, אך מזדהים פחות מהורים בעלי הכנסה גבוהה בתרומת בית-הספר לרווחת התלמיד. יתכן שהדרישות לתשלומים הגבוהים הנגבים במערכת החינוך של היום, תשלומים שאין באפשרותם של קבוצת הורים זו לעמוד בהם, מקטינה את הזדהותם עם בית-הספר בתחומים שמתקשרים ישירות לכספים.

ממצאים אלה מאששים את ההשערה הראשונה של המחקר, שלפיה ככל שהרמה חברתית-כלכלית של ההורים גבוהה יותר, רמת ההזדהות שלהם עם בית-הספר נמוכה יותר. הדרישות של הורים אלה מהמערכת הולכות וגדלות, ובהתאם יורדת רמת הזדהותם. ההשערה השנייה של המחקר הייתה שרמת הערות וההזדהות גדולה יותר בבתי-ספר כפריים מאשר בבתי-ספר עירוניים. נמצא שהורים עירוניים מזדהים יותר מהורים כפריים עם חשיבות הלימודים בבית-הספר ועם האיכות הפדגוגית של בית-הספר. ההשערה התבססה על כך שככל שרמת הקהילתיות גבוהה יותר רמת ההזדהות גבוהה בהתאם. לאור הממצאים, יתכן שאין בהכרח קשר בין רמת הזדהות גבוהה בתוך הקהילה לבין הזדהות מעשית עם המוסדות השונים של הקהילה. יתכן שדווקא רמת הקהילתיות הגבוהה, הקיימת ביישוב כפרי, מביאה לידי העלאת רמת הביקורתיות על המוסדות השונים ובתוכם בית-הספר. ביקורתיות שמטרתה לשפר את הקהילה ועל-ידי כך אולי, להעלות רמת הקהילתיות שלה לרמה גבוהה יותר.

היעדר הקשר בין רמת הערות לבין מאפייני הרקע של ההורים, מעוררת תמיהה. ממצא זה מעניין שכן ההשערה הראשונה של מחקר זה הייתה שככל שהרמה חברתית-כלכלית של ההורים גבוהה יותר - רמת הערות שלהם לגבי בית-הספר גבוהה יותר. במחקר זה נמצא שאין קשר בין המצב חברתי-כלכלי של ההורה לבין ערותו לגבי המתרחש בבית-הספר. הערות משותפת לכל קבוצות האוכלוסייה ללא הבדל במאפיינים הייחודיים. כיום, כאשר תשומת הלב של ההורים למרחש בבית-הספר גדולה, אין זה משנה מי הוא ההורה, מהי השכלתו, מהי הכנסתו וכמה ילדים יש לו. ערותו לגבי המתרחש אינה תלויה במשתנים אלה. יש לזכור כי מדובר בשאלונים לדיווח עצמי ולכן יתכן שחלק מהתשובות משקפות רצייה חברתית (Social Desirability). בכל מחקר מהסוג של המחקר הנוכחי יש לקחת גורם זה בחשבון.

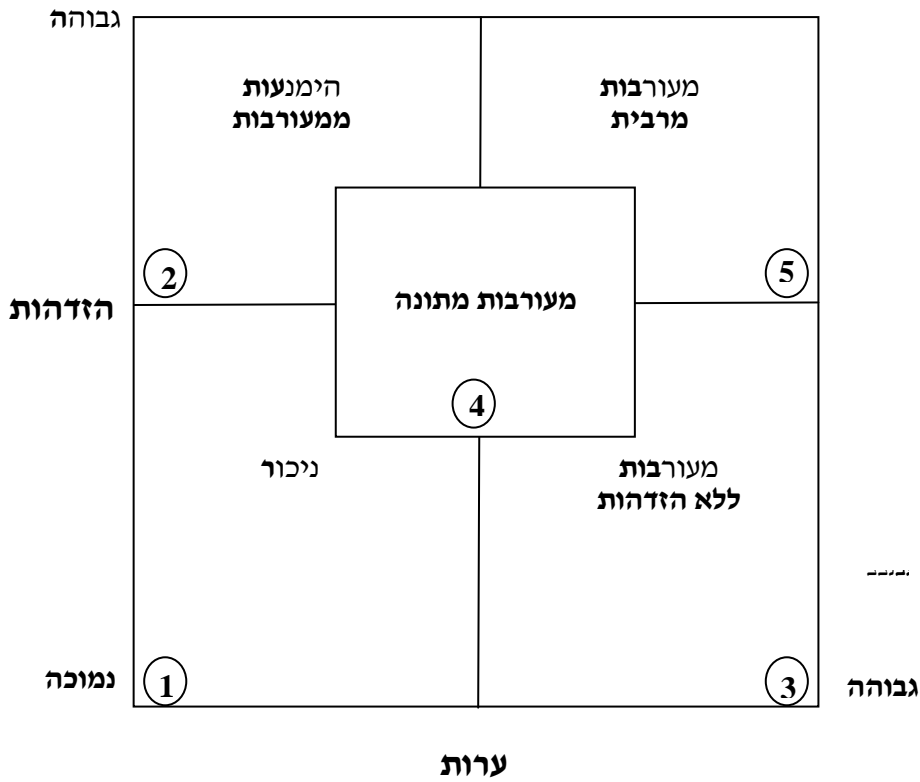
המגמה הרווחת היום היא לעודד מעורבות הורים בחינוך ומדיניות משרד החינוך היא לפתוח את בתי-הספר למעורבות רבה יותר של ההורים. לפיכך, ישנה חשיבות מיוחדת להמשיך לחקור סוגיה זו. מחקר עתידי יכול להתבסס על ממצאי המחקר הנוכחי ולהתרכז במציאת הקשר בין

הפוטנציאל למעורבות בפועל. מציאת הקשר תאפשר לבתי-הספר לגלות את נקודות התורפה ביחסיהם עם ההורים ולשפר את איכות הקשר של ההורים עם בית-הספר.

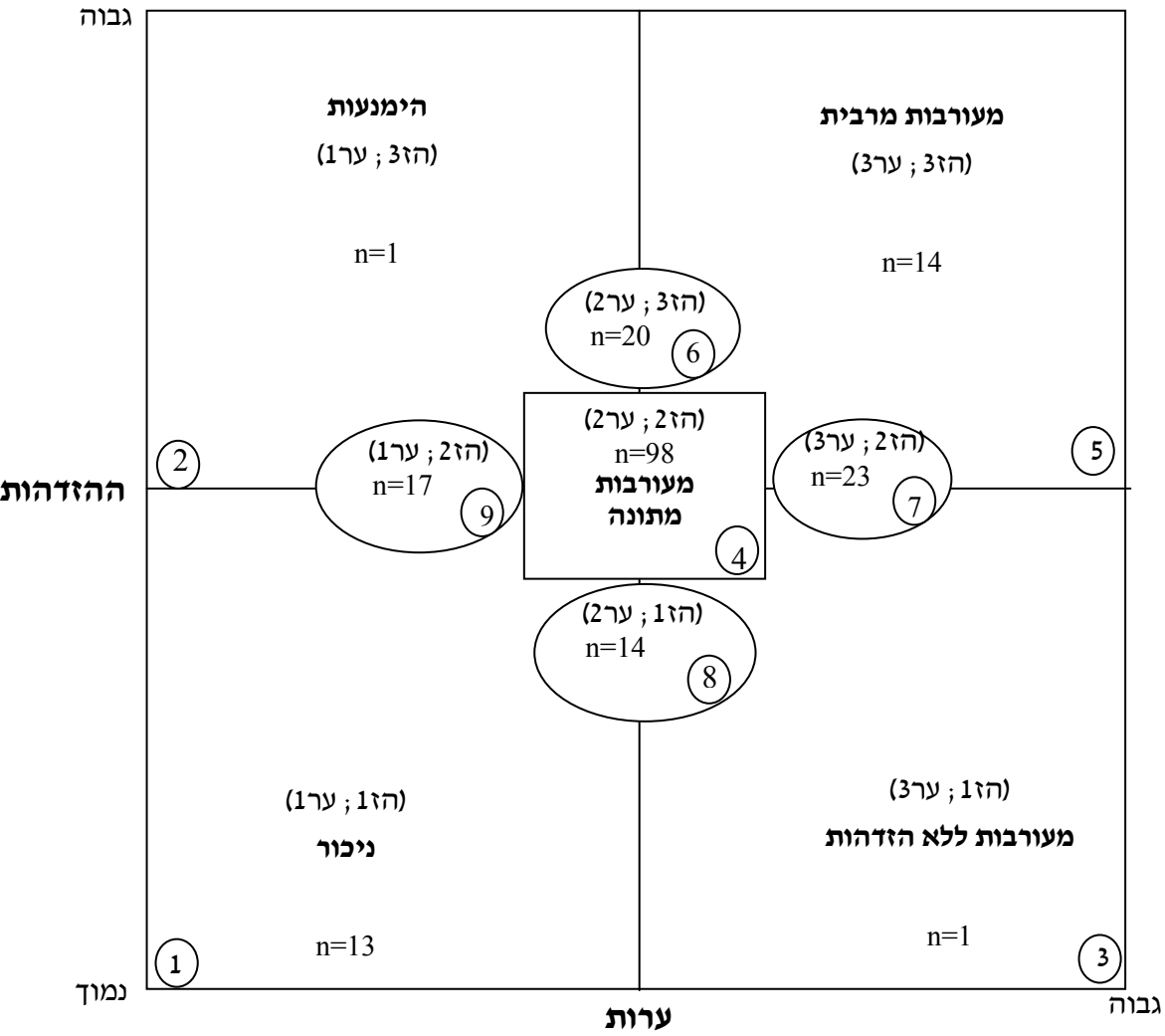
מקורות

- בנימיני, ק., טטר, א. (1992). יוקרה, הערכה ובחירה של בית ספר מנקודת ראות של הורים. ירושלים: המכון לחקר הטיפוח בחינוך, בית ספר לחינוך, האוניברסיטה העברית. גולדברגר, ד. (1991). בית-הספר הקהילתי. תל-אביב: קו-מחשבה.
- מריאן, ת. (1991). מעורבות הורים בבתי-ספר יסודיים כמושפעת מהנטייה למעורבות קהילתית /או מעמדו של המנהל כלפיה. (עבודת מ.א.), תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
- נוי, ב. (1992). עקרונות יסוד בתהליך שיתוף הורים בבית-הספר, עיונים בחינוך 8/57, 209-217.
- פרידמן, י. (1984). בית-ספר, בית-ההורים והקהילה בישראל: ניכור ופתיחות במרחב החינוכי, ירושלים: מכון הנרייטה סאלד, המכון הארצי למחקר במדע ההתנהגות. פרסום מס' 614.
- פרידמן, י., בנדס-יעקב, א. (1990). קונפליקט ומשבר - הורים אל מול ממסד החינוך. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד, המכון הארצי למחקר במדע ההתנהגות.
- פרידמן, י. (1990). בית-הספר הקהילתי - תיאוריה ומעשה. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, מכון הנרייטה סאלד, המכון הארצי למחקר במדע ההתנהגות.
- Bell, C. & Newby, H. (1972). Community studies: An introduction to the sociology of the local community. New York: Praeger.
- Colman, A., M. (2001). Dictionary of Psychology. Oxford: Oxford University press.
- Gibson, R. (1980). Teacher-parent communication: one school and its practice. Cambridge: Cambridge Institute of Education
- Goldring, E. (1990). Principals leadership strategies and school outcomes. Tel-Aviv. University of Tel-Aviv. Research report No. 91.
- Goldring, E. & Shapira, R. (1991). What satisfies parents: choice, involvement or empowerment? Paper presented at the annual meeting of the American Educational Reassert Association, Chicago.
- Lazar, A., Guttman, J., Margalit, T. (2000). Students preferred level of parental involvement in school, Education and Society, Vol. 18, No. 1 pp. 99-111.
- Mann, P.H. (1965). An approach to urban sociology. London: Routledge & Kegan Paul.
- Timms, D.W.G. (1971). The urban mosaic. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tonnies, F., (1940). Foundamental concepts of sociology. New-York: American Book Company.
- Vassallo, P. (2000) More than grades: How choice boosts parental involvement and benefits children. Cato Policy Analysis Report No. 383. October 26.
- <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-383es.html>

מודל פוטנציאל מעורבות ההורים:
הקשר בין ממדי ההזדהות והערות לבין מעורבות ההורים

תרשים 2
שילוב ממדי ההזדהות והערות

לוח 1: סולם ההזדהות: רשימת הפריטים ומקדמי הגורם שלהם

מספר הפריט	תוכן הפריט	מקדם הגורם
1. חשיבות הלימודים בבית-הספר ($\alpha=.86$)		
53	חשוב שהורה יסכים עם מטרות בית-הספר השואף למתן שוויון הזדמנויות	0.68
50	חשוב שהורה יסכים עם מטרות בית-הספר השואף להישגים גבוהים	0.61
54	חשוב שהורה יזדהה עם המטרות המוצהרות של בית-הספר	0.61
52	חשוב שהורה יסכים עם מטרות בית-הספר השואף לאינטגרציה	0.60
49	חשוב שהורה ידגיש בפני ילדיו שלימודים זה דבר חשוב	0.55
68	חשוב שהורה ויקבל את הזכויות והחובות של התלמידים בבית-הספר	0.52
56	חשוב שהורה ידגיש שיש מה ללמוד מהמורים	0.48
57	חשוב שהורה ידגיש שמה שהמורים אומרים לעשות יש לעשות היטב	0.48
70	חשוב שהורה יסכים שאין סתירה בין מטרות בית-הספר להשקפה הציונית	0.47
69	חשוב שהורה יקבל את הזכויות והחובות של המורים בבית-הספר	0.46
48	חשוב שהורה יכיר בקושי של בתי-ספר גדולים מדי	0.42
47	חשוב שהורה יכיר בקושי להשיג מורים טובים	0.42
66	חשוב שהורה יסכים ויקבל את בקשות בית-הספר לעזרה	0.42
51	חשוב שהורה יסכים עם מטרות בית-הספר השואף למימוש פוטנציאל	
0.41	היחיד	
2. חשיבות האיכויות הפדגוגיות של בית-הספר ($\alpha=.85$)		
60	חשוב שהורה יקבל את רמת הלימודים בבית-הספר	0.90
61	חשוב שהורה יקבל את רמת ההישגים בבית-הספר	0.87
62	חשוב שהורה יקבל את שיטות ההוראה	0.71
59	חשוב שהורה יסכים שמורים יודעים איך לדבר עם תלמידים	0.68
58	חשוב שהורה ידגיש שאין להעיר למורה על דרך התבטאותו	0.52
63	חשוב שהורה יקבל את היחס שבין הקניית ידע להקניית ערכים	0.49
55	חשוב שהורה יסכים עם רמת המורים המלמדים בבית-הספר	0.46
3. חשיבות תרומת בית-הספר לרווחת התלמידים ($\alpha=.87$)		
87	חשוב שהורים יגיבו כאשר נודע להם שהשעורים משעממים מאוד	0.70
86	חשוב שהורה יגיב כאשר תלמידים מגלים חוסר משמעת	0.63
88	חשוב שהורה יגיב כאשר נודע על שילוב תלמידים משכבות שונות	0.56
80	חשוב שהורה יגיב כאשר בית-הספר הופך לגדול מדי	0.52
79	חשוב שהורה יגיב כאשר תלמידים מגלים חוסר כבוד למורים	0.51

לוח 2: סולם ערות- רשימת הפריטים ומקדמי הגורם שלהם

מספר הפריט	תוכן הפריט	מקדם הגורם
1. חברה ויחסים בכיתה ($\alpha=.85$)		
32	חשוב שהורה יכיר את התנהגות המורה בכיתה	0.78
26	חשוב שהורה יהיה מודע ליחס המורה לילדו	0.71
29	חשוב שהורה ידע מהם היחסים החברתיים בכיתה של ילדו	0.68
30	חשוב שהורה יכיר את הפעילויות החברתיות בכיתה	0.65
37	חשוב שהורה יהיה ער לבעיות משמעת והתנהגות של ילדו	0.59
33	חשוב שהורה יהיה מודע לבעיות של חוסר מתן כבוד למורים בכיתה של ילדו	0.57
31	חשוב שהורה יכיר את הפעילויות החברתיות הנעשות במסגרת בית-הספר	0.56
22	חשוב שהורה יכיר את הישגי ילדו בכל המקצועות	0.52
34	חשוב שהורה יהיה מודע לבעיות של אלימות בכיתה של ילדו	0.48
28	חשוב שהורה ידע מי צוות המורים והמחנכים	0.44
23	חשוב שהורה יביא לידיעת המורה שאינו שבע רצון מהציונים של ילדו אצל מורה זה	0.41
24	חשוב שהורה יעיר למורה אם אינו שבע רצון מהציון של ילדו	0.36
2. תרבות ארגונית ותיפקוד בית-הספר כארגון ($\alpha=.85$)		
39	חשוב שהורה ידע את מספר התלמידים הכולל של בית-הספר	0.65
38	חשוב שהורה יהיה ער לבעיות משמעת של כל הילדים בבית-הספר	0.63
41	חשוב מאוד שהורה ידע מהו תקציב בית-הספר	0.59
36	חשוב שהורה יהיה מודע ללבוש והופעה של תלמידי כל בית-הספר	0.58
21	חשוב שהורה יכיר את הישגי כל הילדים בכיתה	0.58
25	חשוב שהורה יכיר את הישגי התלמידים בבית-הספר	0.55
40	חשוב שהורה ידע את שכרם של המורים בבית-הספר	0.49
27	חשוב שהורה יכיר את הרכב האוכלוסייה בכיתה של ילדו	0.47
44	חשוב שהורה יקבל תוצאות משוב של בית-הספר	0.45
46	חשוב שהורה ידע את ההחלטות המתקבלות ע"י בית-הספר	0.43
45	חשוב שהורה יתעניין ברמת השירותים הפיזיים	0.41
43	חשוב שהורה יביע את דעתו על מערך ההסעות	0.34
3. תוכניות לימודים ושיטות הוראה ($\alpha=.81$)		
13	חשוב שהורה יכיר היטב את תוכניות הלימודים	0.80
15	חשוב שהורה יכיר את שיטות ההוראה בבית-הספר	0.74
14	חשוב שהורה יכיר את תוכניות הלימודים הבלתי פורמליות	0.74
16	חשוב שהורה יהיה מודע לכמות שעורי הבית	0.34

לוח 3

רמות החשיבות המיוחסת לרכבי ההזדהות והערות

סטיית תקן	ממוצע	רכיבי ההזדהות והערות
0.49	4.17	1. ערות בנוגע לחברה וליחסים בכיתה
0.26	3.93	2. ערות בנוגע לתכניות הלימודים ושיטות ההוראה
0.43	3.77	3. הזדהות עם חשיבות הלימודים בבית-הספר
0.59	3.47	4. הזדהות עם תרומת בית-הספר לרווחת התלמידים
0.78	2.94	5. ערות בנוגע לתרבות הארגונית של בית-הספר
0.31	2.81	6. הזדהות עם האיכות הפדגוגית של בית-הספר
0.49	3.35	ציון מסכם בסולם ההזדהות
0.65	3.68	ציון מסכם בסולם הערות